

Novoměstská radnice v Praze a její nejstarší část

KAREL KIBIC

Jednou z pozoruhodných staveb, jejíž základ byl položen v době Karlově, je radnice Nového Města pražského. Její kulturně historický a památkový význam byl v roce 1962 oceněn prohlášením za národní kulturní památku – vedle Staroměstské radnice v Praze jako jediné radniční budovy u nás.¹ Toto zdůraznění bylo také podnětem k systematické přípravě její rehabilitace. Tehdejší stav Novoměstské radnice byl velmi nepříznivý a složitý. Po stránce majetkoprávní patřil radniční areál dvěma vlastníkům – radnice Městskému soudu v Praze a její věž Pražské informační službě. V přízemí používal Obvodní národní výbor v Praze 2 dolní mázhaus a přilehlé místnosti jako obřadní síň, ostatní prostory v přízemí i patrech sloužily jiným organizacím jako kanceláře či sklady, některé místnosti k bytovým účelům a nádvoří pro vozy Městské správy veřejné bezpečnosti. Obnovacím pracem bránila rozdílnost současného a navrhovaného majitele, vhodné využití naráželo na nepřekonatelné problémy dislokační při případném zajišťování náhradních prostorů. Přitom stavební stav radničního areálu byl špatný, u věže bylo dokonce nutné v roce 1967 vydat havarijní výměr. Pro zásadní úpravy nebyla radnice také dostatečně prozkoumána, její poznání předpokládalo provedení hloubkového průzkumu, podmíněného opět vyklizením jednotlivých prostorů. Celý areál ztratil nevhodným využíváním a dlouholetou nedostatečnou údržbou svou vážnost význam-

ného místa v dějinách českého národa a jeho jednotlivé objekty se dostaly na úroveň dožívajících staveb 19. století.

Úprava přízemních prostorů v jižním křídle pro obřadní síň v letech 1957–1959 sice zhodnotila krásný gotický mázhaus radnice s restaurováním renesančního stropu v sousední místnosti, nyní však bylo jasné, že rehabilitace radničního areálu odpovídající charakteru národní kulturní památky vyžaduje zásadní přístup, kdy bude nutné vyřešit uvedené překážky vlastnických vztahů, problémy dislokační, finanční, stavební (včetně zajištění kapacit) i výzkumné. Tyto úkoly se jistě objevují i při obnově jiných kulturních památek, ale u Novoměstské radnice byly snad v nejsložitější možné vazbě. Dnes, když již probíhají obnovovací práce na radnici, je vhodné připomenout dlouhé období přípravy od roku 1963, jež vytvářelo předpoklady pro tuto velkolepou akci. Součástí zmíněného úsilí je prohloubený výzkum radnice, který má dokreslit obraz jejího stavebního vývoje a přinese poznatky i z nejstarší etapy výstavby v době lucemburské.

Především bylo nutné blíže osvětlit vývoj a památkový význam Novoměstské radnice. K tomu měl přispět průzkum s připojeným popisem a vyznačením stavebních period v plánech přízemí a prvního patra, který provedl v roce 1963 Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (V. Mencl).² Na území Prahy je umístěno 20 z celkového

počtu 67 národních kulturních památek, a proto jim Národní výbor hl. města Prahy věnoval velkou pozornost. V usnesení rady NVP č. 70 z roku 1964 byl navržen další postup při vhodné úpravě jednotlivých národních kulturních památek a mezi nimi též Novoměstské radnice. Podrobně se tímto úkolem zabývalo Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, které prohloubilo průzkum budovy a navrhlo v roce 1966 koncepci její rehabilitace (K. Kibic). Výsledky zmíněného úsilí byly zveřejněny ve sborníku Staletá Praha II., kde byl půdorysně rekonstruován stav radničního areálu před znehodnocujícími úpravami od začátku 19. století a navržen další postup.³ Jako nový vlastník byl doporučen

Obvodní národní výbor v Praze 2, dále zdůrazněna nutnost obnovy provozního a dispozičního schématu se zhodnocením dolního mázhauzu jako vstupního prostoru a tzv. obecní síně v prvním patře jižního křídla, a navržena rehabilitace radničního nádvoří s náhradou nehodnotného západního křídla z roku 1905. Jako rozhodující se nyní jevila nutnost podchycení zájmu zodpovědných orgánů. Navrženou koncepci pro obnovu Novoměstské radnice projednaly a schválily rady ONV 2 a NVP a podle jejich doporučení byla 23. ledna 1968 ustavena Ideová rada pro rehabilitaci NKP Novoměstské radnice, jejímž prvním předsedou se stal tehdejší předseda ONV 2 Jaroslav Vojta. Další postup přípravných akcí

Klenba ve středním poli náměstního traktu v dolním mázhauzu (snímek M. Posselt)

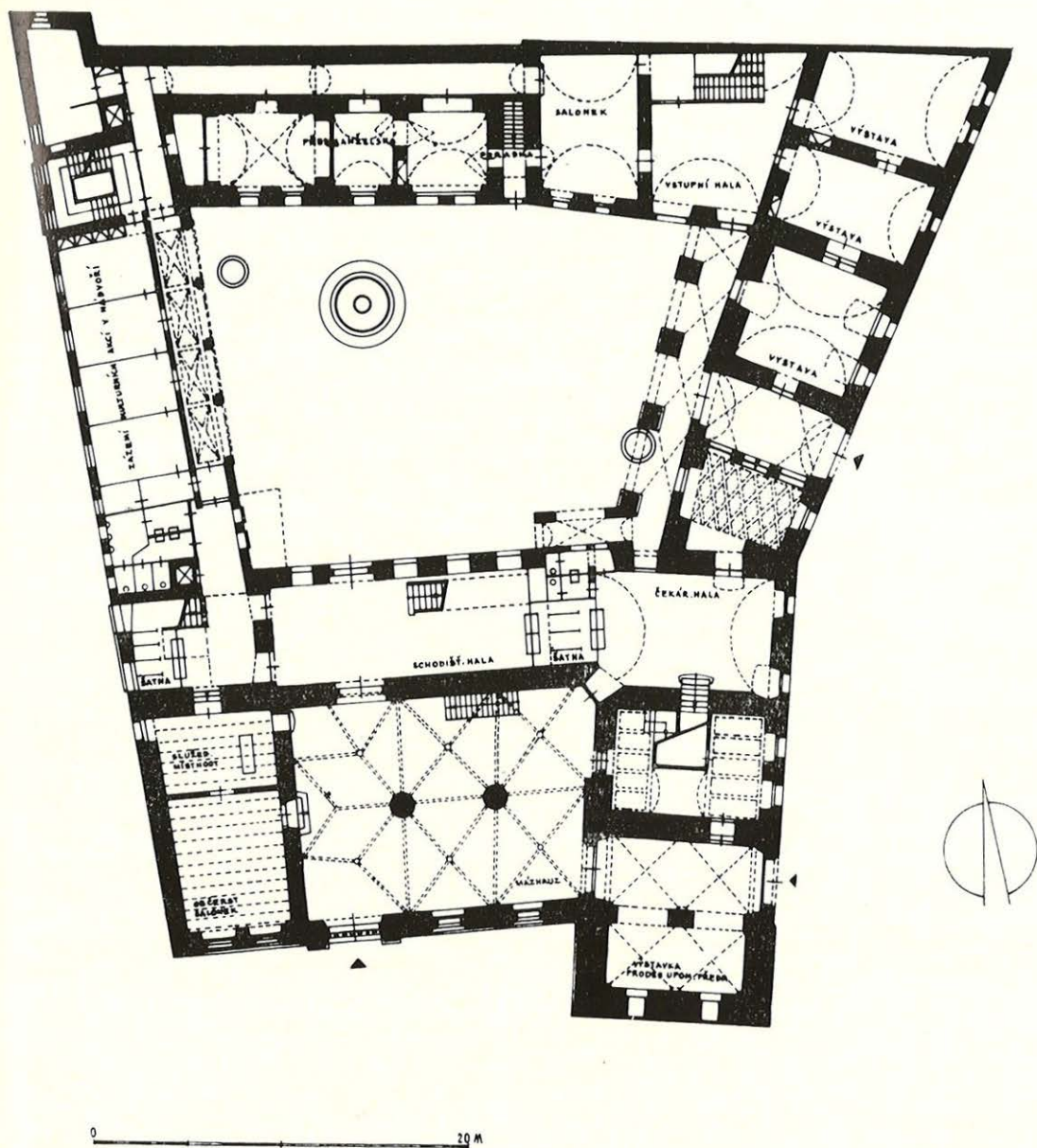
aktivně řídil předseda OŠK ONV 2 Josef Hora. V roce 1968 převzal radnici do své správy Obvodní národní výbor v Praze 2,⁴ který objednal u Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů provedení přípravné a projektové dokumentace na celkovou rekonstrukci včetně zaměření a stavebně historického průzkumu. Tento nový průzkum byl zpracován ještě v roce 1968 (Dobroslav Líbal, Josef Vajdiš aj.)⁵ a zaujal stanovisko k některým problémům, např. k možnosti staršího původu dolní části věže (před rokem 1452), vzniku jižního křídla v jedné etapě a naopak severního ve dvou etapách atd. Na stavebně historický průzkum navázal archeologický výzkum, zajištěný Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody.⁶ Uvedené průzkumy byly podkladem pro vypracování architektonické studie v roce 1969 v ateliéru 03 SÚRPMO Praha; její závěry zveřejnil autor arch. František Kašíčka v časopise Památková péče v roce 1972.⁷ V řešení bylo nutné skloubit tři provozy tak, aby se nekřížily – tj. provoz svaatební, administrativní a turistický. František Kašíčka ve zmíněném článku rovněž poukázal na změny hlavního jižního průčelí, při jehož obnově v roce 1905 nebyl rekonstruován tehdy zjištěný renesanční stav uvažovaný v návrhu Kamila Hilberta, ale bylo realizováno kompromisní řešení, snad Ant. Wiehla. Podle něho byla hlavní římsa snížena stejně jako okna v prvním patře a zůstalo zachováno přestropení jižního křídla ze začátku 19. století. V roce 1970 byl v rámci přípravné dokumentace zpracován projektový úkol, projednaný se všemi orgány a organizacemi podle příslušných předpisů. Projektový úkol však Odbor oblastního plánování NVP 14. listopadu 1971 vrátil s tím, že akce nebyla zařazena do návrhu 5. pětiletého plánu ani uvedena v seznamu investic. Zamítnutý projektový

úkol, členěný na 6 etap realizace, počítal se zahájením prací Pražským stavebním podnikem jako generálním dodavatelem až v roce 1975, zábranou však bylo nezajištění investic a financování rekonstrukce v plánu; nepřekonatelné problémy se ukázaly i při úsilí o vyklizení budovy. Novelizovaná vyhláška č. 163/1973 Sb. o dokumentaci staveb pak znamenala, že projektový úkol nevyhovoval novým předpisům a že před schválením a zajištěním dodavatele nebylo možné zahájit práce na úvodním projektu. Odbor bytového hospodářství NVP přerušil v roce 1969 zahájené správní řízení ve věci vyklizení nebytových prostorů v radnici a také projektové práce byly zastaveny.

Nastala rozhodující chvíle, kdy byla ohrožena realizace velkého záměru. V této době však vyvinul Obvodní národní výbor v Praze 2 mimořádnou iniciativu. V roce 1973 se stala předsedkyní obnovené Ideové rady pro rehabilitaci NKP Novoměstské radnice Růžena Kepáková, místopředsedkyně ONV 2. Národní výbor nadále jednal důrazně ve věci vyklizení radnice i vyřešení způsobu financování obnovy. Neodkladné řešení vyžadovala radniční věž, u níž se při odstraňování havarijního stavu ukázal téměř kritický stav po stránce statické. Obvodní národní výbor v Praze 2 také vhodně svěřil zastoupení investora ateliéru inženýrské činnosti SÚRPMO, vedenému Ing. Pavlem Vodňanským. V roce 1974 projednala a schválila rada NVP zařazení NKP Novoměstské radnice do programu A – vybraných památek revolučního a dělnického hnutí na období 1976–1980 jako jednu z pěti akcí. Dále bylo nutné dořešit otázku výhledového vytápění budovy a prozatímne zajistit náhradní svaatební sň pro ONV 2, která byla posléze zřízena v domě čp. 89 na Vyšehradě. Tak se podařilo dosáhnout zařazení akce do 6. pětiletého plánu se zahájením v roce 1977, s přednostní opravou

Radniční areál se ve studii využíval pro Obvodní národní výbor v Praze 2 (svatební síň, reprezentační prostory, matriky, kulturní akce v nádvoří, klubovní místnosti, provozní administrativa, správa a údržba objektu včetně technického zařízení), obvodní knihovnu v Praze 2, Galerii hl. města

Studie na úpravu Novoměstské radnice – přízemí (kresba arch. F. Kašíčka, reprodukce K. Kibic)

Studie na řešení radnice, první patro (kresba F. Kašíčka, reprodukce K. Kibic)

Prahy, Pražskou informační službu a manželskou a předmanželskou poradnu NVP. Svatební síni byly věnovány reprezentační místnosti v prvním patře východního křídla. Provoz svateb uvažoval s nástupem v průjezdu z Vodičkovy ulice nebo hlavním vstupem z Karlova náměstí přes mázhaus do čekárny v přízemí, odtud schodištěm do salónu v jižní místnosti prvního patra východního křídla, v jehož návaznosti je umístěno předsálí a vlastní svatební síň. Odchod z prvního patra je řešen arkádovou chodbou ke schodišti do foyeru přes mázhaus hlavním vstupem ven. Matriky byly umístěny v prvním patře celého západního a v části severního křídla. V přízemí severního křídla měla být předmanželská poradna NVP s přednáškovou síní a třemi místnostmi. Výstavní prostory Městské galerie byly situovány v přízemí východního křídla severně od průjezdu z Vodičkovy ulice. K reprezentačním místnostem ONV 2 patří dolní mázhaus se salónkem, na severní straně přiléhající hala se schodištěm do foyeru v prvním patře, zpřístupňujícím zejména velký reprezentační sál s bývalou kaplí ve věži. V době mimo provoz svatební síně se však počítají k reprezentačnímu využití i všechny prostory svatebního okruhu v prvním patře, těmž účelu mají sloužit i klubové místnosti v suterénu a nádvoří s kašnou. Pobočka obvodní knihovny s čítárnou zaujímal celé druhé patro východního křídla. Pro administrativu byly určeny místnosti ve druhém patře západního a severního křídla, zpřístupněné schodištěm v severní části západního křídla. Turistický okruh prochází nově otevřeným portálem do přízemí věže s výstavkou a prodejem upomínkových předmětů a do mázhausu. Z něho je možné navštívit obnoveným schodištěm podzemní lapidárium nebo vystoupit do prvního patra, odkud je přístupná kaple ve věži a v době mimo svatební

provoz i reprezentační místnosti ve východním křídle. Ve druhém patře věže se uvažovalo o výstavce dokumentů o vývoji a rekonstrukci radnice; odtud vede schodiště do věžního ochozu s neznámými pohledy na Prahu. V areálu byly rovněž umístěny dvě bytové jednotky, a to v severním křídle ve druhém patře a v podkroví. Návrh počítal se soustředěním skladů a depozitářů v podzemí západního a severního křídla. Významným úkolem bude architektonická úprava nádvoří s úpravou tří historických křídel a nově řešeným křídlem západním.

Návrh rekonstrukce počítal s rozdělením akce do devíti etap, které vždy tvoří ucelenou část stavby a umožňují postupné uvádění do provozu. Časové rozčlenění vychází jednak z hledisek vlastní obnovy a také z důvodů, že byl zpracován harmonogram postupného uvolňování místností. Podle projektového úkolu měla být rekonstrukce zahájena v roce 1977 a ukončena v roce 1985. Stavba začne zbořením západního křídla a jeho náhradní novostavbou (I. etapa), pak pokračuje pracemi v severním křídle až po obnovu jižního křídla. Součástí rehabilitace radnice je též úprava radničního předprostoru. Celkové náklady na rekonstrukci se předpokládaly 51 milionů 516 tisíc Kčs.

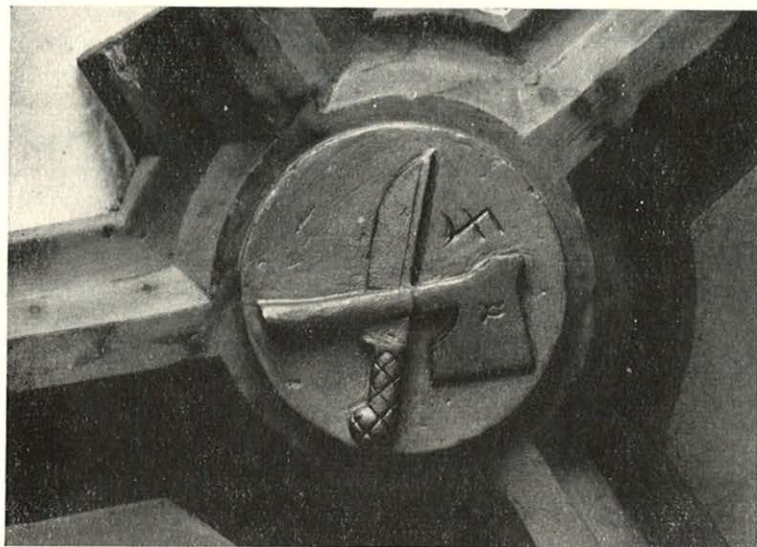
Po volbách v roce 1976 se novým předsedou ONV 2 stal Ing. Cyril Zouzal, který se iniciativně ujal úkolu rekonstrukce radnice. Úvodní projekt byl svěřen architektu Josefu Hyzlerovi, jenž proti výše uvedené studii navrhl některé změny, bohužel také podle našeho názoru nesprávné opětovné přestropení obecní síně. Další stupeň projektové přípravy si vyžádal prohloubení průzkumu. Zdálo by se, že celý areál je již probádán. Je nesporné, že dochované historické zprávy o radnici byly již soustředěny a zřejmě nebudou v budoucnu podstatněji rozšířeny. Avšak právě skuteč-

nost, že míra zpráv ubývá s dobou jejich stáří – pro nejstarší období to přičítáme zejména vyplnění radnice a jejího archivu staroměstskými v roce 1434, kdy byla také zničena Karlova zakládací listina Nového Města¹⁰ – vyžaduje, aby byly pro 14. a případně 15. století uplatněny i jiné metody výzkumu než jen bádání historické. K těm u Novoměstské radnice patří čtyři okruhy výzkumu – vedle hodnocení umělecko-historického též sledování způsobu založení Nového Města, zvláště ve vztahu k radnici, analogie z rozboru vzniku a podoby našich nejstarších radnic, a především metoda hloubkového průzkumu se sondami v základech, zdivu i omítkách. Přitom nelze některý z uvedených druhů výzkumu považovat za již uzavřený, ale nová zjištění je třeba konfrontovat s předchozími závěry a naše poznání tak zpřesňovat. Zásadně však připomínáme, že nynější výjimečná příležitost hloubkového průzkumu není dosud umožněna v celé budově, protože některé místnosti jsou nadále využívány a v uvolněných prostorech nebyl dosud hloubkový průzkum v celém rozsahu dokončen. Zajištění památkových podkladů pro provádění projekt však zdůrazňuje nutnost urychlení průzkumu a zde je třeba ocenit zájem a podporu Obvodního národního výboru v Praze 2 jako investora o jeho podrobné provedení.

Při dalším výzkumu se především jedná o otázku, zda bude možné blíže určit dobu vzniku radnice vzhledem k prvotní výstavbě Nového Města. U radničního areálu je to zejména vývoj východního křídla jako jeho nejstarší části. Jinou otázkou je doba vzniku radniční věže, jež byla dosud datována podle nápisu na parapetu levého okna v prvním patře východní strany věže do roku 1452, ale zazděný oblouk z věže do dolního mázhauzu nasvědčuje staršímu původu, alespoň dolní části věže, než je vlastní

mázhauz, vzniklý v letech 1411–1412. Z dalších problémů jmenujeme prověření stáří dvorního traktu jižního křídla a komunikační propojení mezi dolním mázhauzem a prvním patrem. U severního křídla měl hloubkový průzkum ověřit předpokládanou dvojí etapu výstavby; závažné byly také sondy ke zjištění arkýře východního křídla do Vodičkovy ulice, který je zachycen na Wernerově pohledu z poloviny 18. století, a vůbec celého uličního průčelí tohoto křídla před klasicistní úpravou atd.

Vznik Novoměstské radnice byl bezprostředně závislý na udělení městských práv Novému Městu. V zakládací listině ze 3. dubna 1347 Karel IV. ustanovuje, že obyvatelé Nového Města mají mít u soudu též práva jako obyvatelé staroměstští, a v listině z 8. března 1348 „... aby samo Nové Město, jednotliví obyvatelé a veškeré jejich potomstvo se na věčné časy radovali a užívali všech i jednotlivých výhod, poct, přízní, milostí, zákonů, práv, městských i veřejných zvyklostí, obyčejů, zvykových práv a ustanovení, jichž užívá a jimiž se pyšní Staré Město. Rovněž rozhodujeme stanovíme, aby zmíněné Nové Město a jeho obyvatelé byli souzeni ve věcech práva trestního a civilního před rychtářem a konšely vlastní obce, jež jsme se tamtéž rozhodli ustanovit podle zákona, zvyklostí a stanov této obce, a rychtáři a konšely byli ve všech věcech řízení, napomínání a trestání.“ Nové Město mělo tedy mít vlastní správu a samosprávu, své rychtáře i městské rady s konšely. Staroměstští měli od roku 1338 také právo vlastní radnice, u Nového Města však není situace v nejstarším období zcela jasná. Založení Nového Města se úzce dotýkalo životních otázek Starého Města. Vždyť všechny přímé přístupy k němu měly být nyní přerušeny, zůstávala jen možnost přívozu přes Vltavu na Klárov. Dále mělo

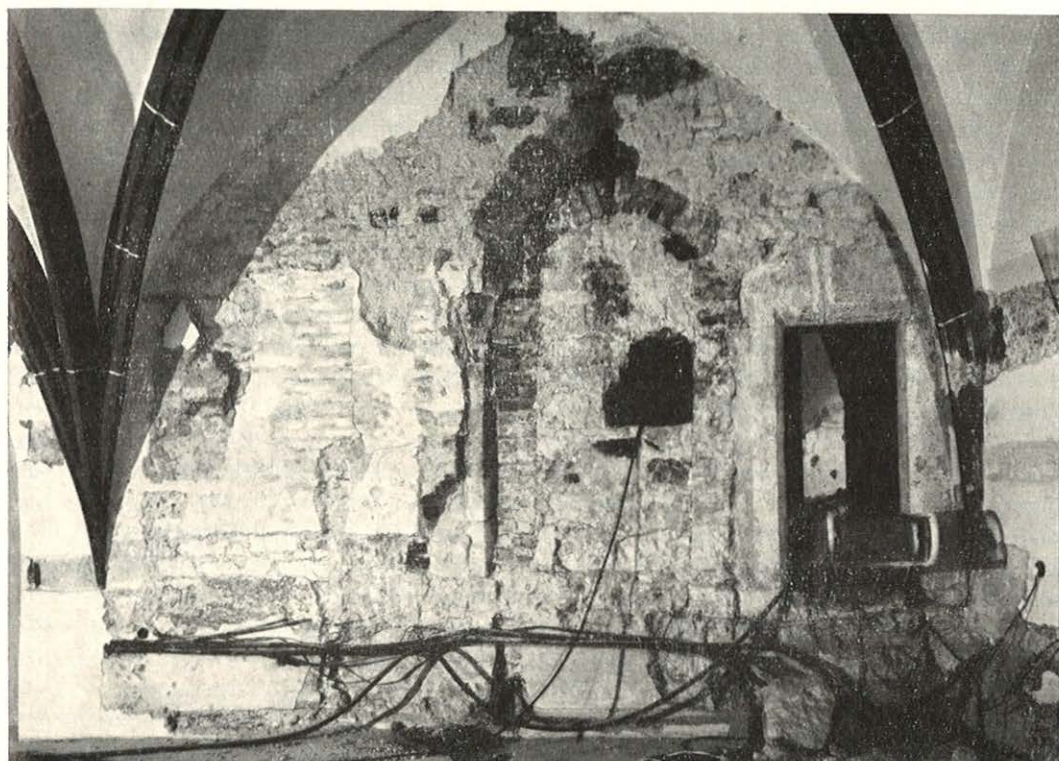
*Klenební svorník s nožem
a sekyrkou v jihozápadním
travě mázhauzu
(snímek M. Posselt)*

být Nové Město založeno na pozemcích, jež zčásti patřily staroměstským měšťanům. Závažná byla otázka hospodářských výsad, které chtělo mít Staré Město nadále zachovány. Proto založení Nového Města předcházelo složité jednání panovníka se staroměstskými i se šlechtou, jak se pak projevilo v obou zakládacích listinách a jejich dodatku. Karel IV. pak vydává zakládací listinu z 3. dubna 1347 „...s dobrým rozmyslem a raddú zdravú našich knížat světských i duchovních, pánuov šlechticuov, věrných našich milých, a zvláště s raddú a vuolí purgmistra a raddy i obce slavného našeho Většího města Pražského, kteréžto našeho království Českého jest hlava a stolice, z jehož předměstí, dědin, rolí a polí tudíž před jich městem ležících... město nové vysaditi míníme“. Otázku vzniku radnice je proto vhodné promítnout do obrazu prvotní výstavby Nového Města, který v celé šíři nastínil v poslední době Vilém Lorenc.¹¹ Založení Nového Města, zahrnující v sobě více starších osad při ná-

břeží i v jeho větší vzdálenosti, bylo zahájeno vytýčením půdorysu v terénu a vybudováním velkolepého opevnění od Vyšehradu ke Karlovu, dále severním směrem až po Poříčí zpět k řece v délce 3430 m. Celý pás hradeb, přerušovaný v intervalech věžemi a branami Svinskou (sv. Jana), Koňskou (sv. Prokopa), Horskou a Poříčskou, byl podle kronikářových zpráv proveden během dvou let. A už v té době došlo k intenzivní výstavbě měšťanských domů, vázaných v zakládací listině pod trestem na podmínku dokončení do 18 měsíců od přidělení staveniště.¹² Počítá se, že do roku 1351 bylo postaveno 650 kamenných měšťanských domů. Už v roce 1347 byly zahájeny stavby emauzského a karmelitského kláštera s jejich chrámy, zatímco budování obou farních chrámů sv. Jindřicha a Štěpána začalo v době ukončování výstavby měšťanských domů v roce 1350. V roce 1352 byl založen augustiniánský klášter na Karlově. V roce 1354 byla ve středu dnešního Karlova náměstí postavena dřevěná

kaple Božího těla, v níž byly vystavovány říšské klenoty při každoročních slavnostech. „Těmito slavnostmi se stalo Nové Město pražské a jeho největší prostranství středem nejen království, ale celé říše.“¹³ Od roku 1382 byla kaple nově postavena jako kamenná stavba, symbolicky připomínající centrálu kaple Karla Velikého v Cáchách. V roce 1355 došlo k založení dalších klášterů – ambroziánského a augustiniánek u sv. Kateřiny. Následovaly kláštery servitů s kostelem P. Marie na Trávníčku, kolegiátního u sv. Apolináře atd. Na Karlově náměstí byla postavena velká tržnice, specializovaná pro prodej ryb. V polovině šedesátých let výstavba Nového Města končí; vysvěcení kláštera sv. Kateřiny 28. listopadu 1367 ji symbolicky uzavírá. „Dvacet

let velikého budování skončilo, Praha je hotova. V dalších letech se jen doplňuje a zlepšuje.“¹⁴ Po skončení výstavby bylo možné realizovat původní plán, tj. sloučení Starého i Nového Města v jeden celek fyzický i správní, k čemuž došlo v prosinci roku 1367. Tak se uskutečnil záměr zakládací listiny z roku 1348, aby se „z domů a budov, které mají býti na oněch pozemcích postaveny, ... město složilo spolu se starým městem v jedno těleso, a to jedno z mnohých, jako se celek skládá z částí...“. Vilém Lorenc přitom poukazuje, že výstavba Nového Města byla řízena tak, aby Staré i Nové Město vytvářely jeden celek – kaufhauz na Havelském trhu byl zde umístěn a dimenzován pro obě města, osy jednotlivých ulic a prostorů na sebe navazovaly,

Zazděný západní oblouk v přízemí věže s objeveným portálkem a otvorem (snímek M. Posselt)

například Hybernská (původně zvaná Dlážděná) na Celetnou, osa ulice Na můstku pokračovala v dnešním Václavském náměstí, Havelskou bránu nahradila brána Koňská atd. Snahu Karla IV. o sjednocení obou měst dokazuje jeho rozkaz z roku 1367, aby byly zbořeny hradby a brány Starého Města v sousedství Nového Města.

Obě města byla tedy v desetiletí 1367 až 1377 sjednocena se společnou správou v radnici Staroměstské. Historické zprávy o případné existenci Novoměstské radnice před rokem 1367 se nedochovaly a vzniká otázka, zda se vůbec v prvních dvaceti letech Nového Města s radnicí počítalo, protože alespoň od roku 1367 plnila správní funkci pro Nové Město radnice Staroměstská. V zakládací listině z roku 1347 Karel IV. stanoví, aby Nové Město mělo vlastní radu a rychtáře, ale přesto mělo být podřízeno Starému Městu z hlediska odvolacího práva: „...ta však že toho nového města měšťané a obyvatelé i jich budoucí i jiní od jich práva též jakožto z mnohých jiných měst našich v našem království Českém tolikrát, kolikrátkolivěk jim toho potřeby bude, jakožto na vyšší právo před purgmistra a konšely často jmenovaného města našeho hlavního Pražského ortelně vrci a odvolati se mají a beze všeho dalšího odvolávání jich orteli a soudu státi, a od nich a s jich práva na nižádného se neodvolávajíjící než na nás a na naše budoucí krále korunované země České nižádnú měřú.“ V závěru této první zakládací listiny, reagující na obavy a připomínky Starého Města, Karel IV. dokonce přikazuje, že Nové Město zakládá k větší cti a velebnosti Starého Města, ne k jeho škodě, a pokud by k tomu na základě výsad nyní či v budoucnu došlo, předem všechny listiny tímto majestátem ruší.¹⁵ Období intenzivní výstavby Nového Města v letech 1347–1367 je charakterizováno nejdříve budováním

hradeb a měšťanských domů, pak hned stavbou veřejných budov – solitérů, v nichž však patrně radnice chyběla. Přes veliké stavební vypětí v té době – k němu ještě přistupovaly další stavby na Hradě, Starém Městě i Malé Straně (katedrála sv. Víta, přestavba královského paláce, v roce 1357 založený Kamenný most, v letech 1360–1362 budovaná Hladová zeď, některé chrámy aj.) – příčiny zřejmě není možno shledávat právě ve velikém rozsahu tehdejší stavební činnosti. Časový interval mezi založením města (1348) a první zmínkou o radnici (1374), v porovnání s jinými městy neobvykle krátký, jeví se z hlediska intenzivní výstavby Nového Města vlastně dlouhý, a to z důvodů, jež jsme výše naznačili.

Existenci Novoměstské radnice však máme doloženu ještě v době Karlově. V období spojení obou měst je o ní v roce 1374 zmínka a dokonce se nazývá starou radnicí (*antiquum pretorium*). Budova stála v nynější Řeznické ulici na větším pozemku nad Jámou a v uvedeném roce byla již v soukromém majetku staroměstského měšťana Štěpána Vladyky. Vilém Lorenc si ji představuje spíše jako dvorec, snad staršího původu z doby před založením Nového Města na území, jež bylo rozparcelováno a zastavěno teprve později, po vzniku radnice definitivní.¹⁶ Označení „stará“ je možné vysvětlit jako budova jsoucí radnicí před spojením obou měst – pak je třeba předpokládat tuto funkci už před rokem 1367 – anebo se již tehdy stavěla radnice nová. Je o ní zmínka ještě v době Karlově v roce 1377, kdy tato budova již stála v areálu nynější radnice. Její umístění v čele náměstí na jižní straně v nároží bloku svědčí o promyšleném a záměrném situování, s orientací východní a jižní stejně jako u radnice Staroměstské. Polohu radnice je ovšem třeba sledovat též vzhledem k půdorysu Nového Města, kde

musíme uvážit středověké vztahy radniční budovy a hlavního farního kostela, a dále omezení území pod městskou samosprávou v důsledku samostatné jurisdikce některých klášterů i vyšehradské kapituly. Hlavním farním kostelem Nového Města byl chrám sv. Jindřicha (původně Jindřicha a Kunhuty), který vytvářel protilehlý článek proti radnici, takže městská rada byla nucena při slavnostních návštěvách kostela procházet celým městem.¹⁷

Na rozsáhlém území Nového Města vznikla tedy dvě centra, jedno při hlavním farním chrámu, druhé při městské radnici.

Cenným pramenem pro posouzení vývoje Novoměstské radnice je rovněž porovnání s jinými radnicemi té doby, zejména s radnicí Starého Města. Staroměstská radnice nevznikla jako novostavba, ale úpravou staršího domu původně Wolflina od Kameně, který stál izolován již v prostoru náměstí. Nově byl vysloven názor, že tento dům měl věžový charakter, jako řada dalších domů na Starém Městě a přímo na Staroměstském náměstí, a že radniční věž je v dolní partii starší – ze 13. století – a v menším rozsahu patří Wolflinovskému domu.¹⁸ Stavební vývoj Staroměstské radnice i její dispoziční rozvrh jsme již dříve nastínili,¹⁹ je tedy možné všechny poznatky shrnout. Po získání Wolflinova domu si jej staroměstští upravili na radnici tak, že vznikla dvě křídla – východní do náměstí a jižní proti vyústění Melantrichovy ulice. Ve staré přestavěné části Wolflinova domu byla v prvním patře zřízena radní síň, navazující na východní straně na věž, v níž byla umístěna radniční kaple. K ní bylo na severní straně připojeno nové východní křídlo s tzv. velkou či obecní síní v prvním patře. Tento základní rozvrh se u Novoměstské radnice opakuje, ale s větší volností, protože stavební činnost na Starém Městě již tehdy značně omezovaly stávající

objekty. Také Novoměstská radnice má v době lucemburské dvě k sobě kolmá radniční křídla, z nichž náměstní křídlo s dolním mázhauzem bylo výstavnější. Jako velký problém se zatím jevila radniční věž. Byla dosud pokládána za monumentální projev poděbradské reprezentace města a datována podle nápisu pod levým oknem v prvním patře na východním průčelí, kde se uvádí, že věž byla založena před Květnou nedělí v roce 1452. Tento nápis pod renesančním orámováním okna je však jasně pozdější a patří téže úpravě radniční věže jako vedlejší okno s nápisem datovaným do roku 1561, tedy po požáru v roce 1559. Již dříve bylo vysloveno mínění, že věž je svým původem starší a vznikla nástavbou původní věže z doby lucemburské²⁰ anebo alespoň že ji starší věž případně poničená v době husitské mohla předcházet.²¹ Z roku 1455 máme zachovanou smlouvu novoměstských s Jakubem řečeným Arnošt z Ovence a Tomášem z Netolic z Vltavska, že mají přikrýt krov radniční věže „vnově udělané“.²² Toto označení je možné vysvětlovat novou výstavbou či zřízením nového krovu, ale i případným zvýšením starší věže; ve všech případech je uvedena smlouva dokladem existence věže před rokem 1452. Existenci věže již v době lucemburské nasvědčuje příklad Staroměstské radnice a zvláště lokalizace kaple v prvním patře, kterou Novoměstská radnice nepochybně před rokem 1419 už měla, pokud nesouvisela kaple s arkýřem na uličním průčelí, který je doložen na Wernerově perokresbě. V historických zprávách z doby lucemburské je zmínka o radní síni, malé světnici, šatlavě, mučírně, slunečních hodinách, vstupním portálu z žehrovického pískovce a o dalším vnitřním vybavení.

Posledním pramenem k poznání vývoje Novoměstské radnice je hloubkový stavebně historický průzkum.²³ Přednostní

*Kladí okna (portálu)
s nápisem v prvním patře
věže na severní straně
(snímek M. Posselt)*

*Nápis o založení věže
v roce 1452
pod východním oknem
v prvním patře věže
(snímek M. Posselt)*

oprava havarijní radniční věže si vyžádala vyklizení svatební síně z dolního mázhauzu. Úspěšně dopadlo rovněž jednání s Městskou správou Veřejné bezpečnosti, využívající severní prostory jižního křídla, celé křídlo západní a radniční nádvoří. Dále byly uvolněny sklepní prostory ve východním křídle a celá věž, v jejímž přízemí byl sklad. Částečné vyklizení prostorů v jižním a východním křídle umožnilo provedení hloubkového průzkumu v uvolněných místnostech, sondy ve zdivu byly však zčásti provedeny i v dosud využívaných prostorech, a zejména byla prozkoumána dvorní průčelí všech tří historických křídel jako podklad pro vypracování studie jejich úpravy i úvodní projekt na celý radniční areál. Na druhé straně zatím nebylo většinou možné souběžné prosondování vnitřních prostorů s průčelími a sledování těchto vztahů, jak se s tím počítá ve výhledu. Dosavadní průzkum přinesl cenná zjištění, není však zatím možné uzavřít řadu otázek – proto se v dalším vychází z pracovních hypotéz. U radniční věže bylo prokázáno, že nebyla podsklepena; její přízemí klenuté na střední sloup vzniklo v dnešní

podobě při renesanční přestavbě, původně to byl prostor dělený příčnou zdí souběžnou s východozápadní osou dodatečně uzavřeného průjezdu. Koutové klenební konzoly patří renesančnímu zaklenutí. Nejzávažnější poznatky při průzkumu věže přinesly sondy v zazdívce západního oblouku původního průjezdu věže při styku s dolním mázhauzem. Jižní ostění oblouku skutečně zasahuje podle starších předpokladů do obvodového zdiva mázhauzu, datovaného do let 1411–1412, takže alespoň dolní část věže jistě vznikla dříve. Ukazuje se tedy, že radniční věž pochází již z období lucemburského a v době pozdně gotické byla zvýšena a nově zastřešena. V zazdívce oblouku byl však dále objeven jednoduchý gotický portálek s rovným nadpražím a zkoseným ostěním a vedle další otvor, patrně osvětlovací okno. V zazděném portálku byla nalezena měděná schránka se zprávou o Wiehlově rekonstrukci hlavního průčelí v roce 1905. Také u jižního křídla bylo při průzkumu prokázáno, že nebylo podsklepeno, a dosud zazděný půlkruhově uzavřený portál v jižním sklepe východního křídla patřil schodišti vedoucímu ze sklepa do dolního máz-

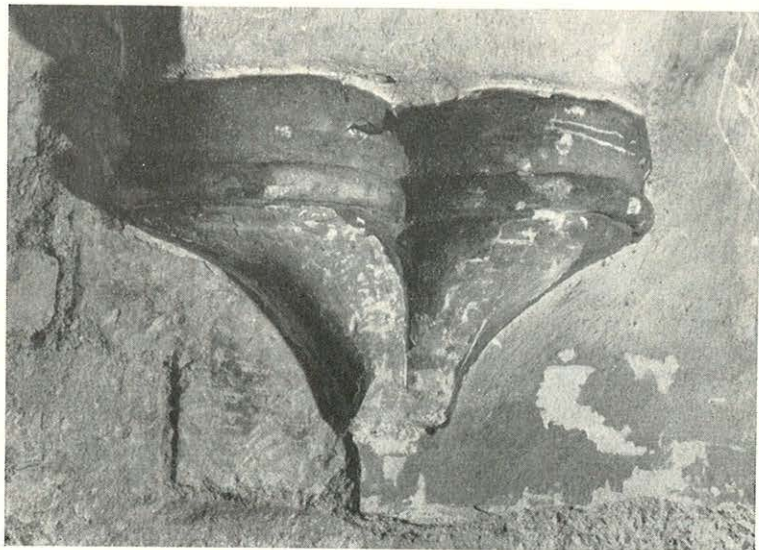
Fundata 1452. Salazar et Palma:

hauzu.²⁴ Dále byly pod mázhauzem zjištěny základy starší stavby pravděpodobně původního náměstního křídla z doby Karla IV. Východ z mázhauzu směrem do dvora byl ve shodě s plánem z doby kolem roku 1820 a námi navrženou rekonstrukcí půdorysu radnice²⁵ ověřen v prvním poli, počítaje od severozápadního koutu síně, a vytvářel jej z větší části zachovaný gotický portál se stlačeným obloukem. Podobně byly zjištěny stopy po schodišti při západní stěně mázhauzu. Ve východním křídle byly v přízemí vnitřní stěny objeveny na západní straně zbytky dvou gotických oblouků, které nekorespondují s oběma poli raně renesančního loubí a patří nejstarší stavební etapě z doby lucemburské. Severní oblouk poblíž dnešního průjezdu vytvářel patrně původní vjezd do nádvoří. Pozornost bude v tomto křídle věnována také stopám po polygonálním arkýři, který zanikl při klasicistní přestavbě, a se zájmem se očekává restaurátorský průzkum žeberné klenuté síně v prvním patře s možnostmi nálezů starých maleb. Pozoruhodné výsledky přinesl průzkum dvorních fasád jižního a východního křídla. Na jižním křídle

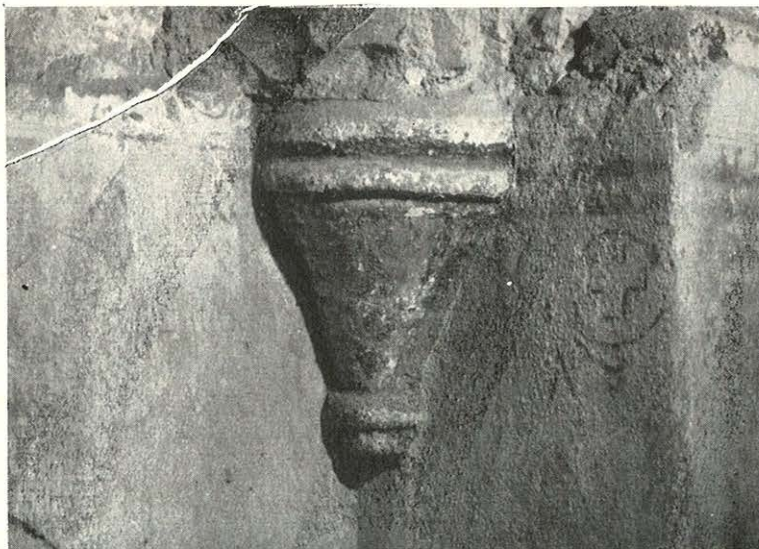
byl v prvním patře průčelí poblíž východního nároží nalezen raně renesanční portál (bez dnes nezachovaného nadpraží), kterým se vstupovalo po přístavku z východního do jižního křídla, rovněž ve shodě s návrhem půdorysné rekonstrukce radnice.²⁶ Ve vyšší partii bylo zjištěno nároží gotické radnice, vyzdžené z opracovaných kamenných kvádrů. Podobně tak bylo v této dvorní stěně ověřeno mezi dnešním prvním a druhým patrem původní nároží jižního křídla, přibližně v místě styku jižního a západního křídla. Jižní křídlo bylo tedy původně kratší, jak prokázala i suterénní sonda pod místností s renesančním stropem v přízemí, kde bylo zjištěno lícované zdívo vnějšího průčelí zdi mezi dolním mázhauzem a uvedenou místností. Kromě již zmíněného portálu byl dále zjištěn v přízemí široký portálový vstup a v 1. patře fragmenty oken goticko-renesančního charakteru, takže vznik dvorního traktu je nutné klást do dřívější doby, než se dosud soudilo. Tento trakt byl původně jednopatrový, druhé patro patří již klasicistní přestavbě. U dvorního průčelí východního křídla bylo v přízemí zjištěno zcela zachované raně re-

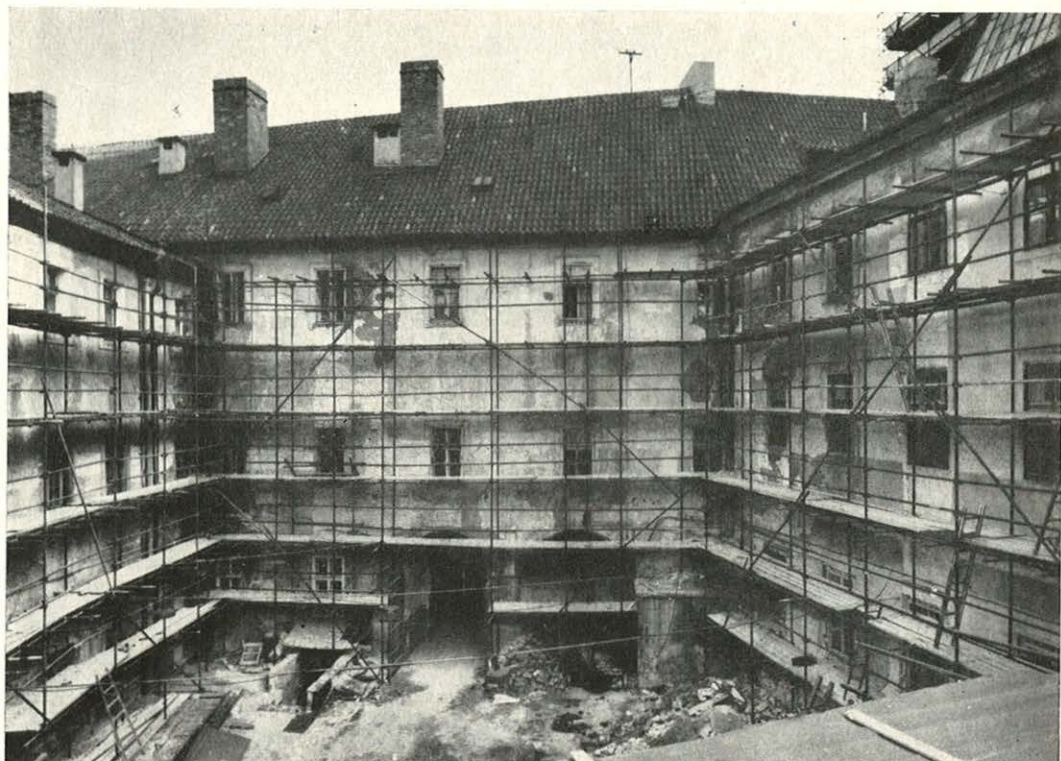
*Zdvojená klenební konzola
na středním pilíři věže
(snímek M. Posselt)*

Portál ze sklepa do dolního mázhauzu (snímek M. Posselt)

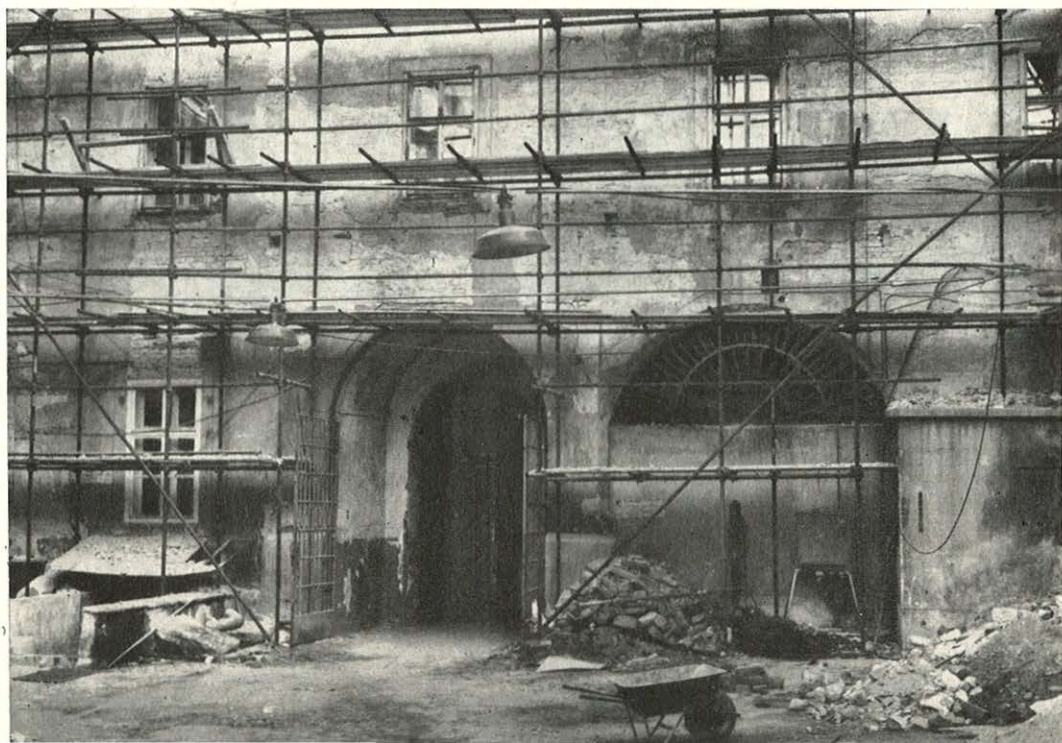

*Jihozápadní konzola klenby
v přízemí věže
(snímek M. Posselt)*

Radniční nádvoří s východním křídlem během průzkumu (snímek M. Posselt)

Detail renesančního loubí východního křídla (snímek M. Posselt)

nesanční loubí, vyzdění z opracovaných kamenných kvádrů, a v patře zbytky po renesanční arkádě, jež však zanikla při klasicistní nástavbě druhého patra. Konstruktivně je dvorní stěna východního křídla vyzdění v obou horních patrech s pilíři v osách přízemního loubí, jednotlivá pole jsou zaklenuta stlačenými oblouky s dodatečným vyzděním vnitřních úseků s okny. Bohužel nebylo zatím možné provést hlubší průzkum uvnitř severní části východního křídla, jež je dosud využíváno.

Nyní se pokusíme nastínit stavební vývoj radnice v době lucemburské a uvážit i podíl na její výstavbě za vlády Karla IV. Zatím nebyla ještě prokázána naše hypotéza, že v severní části východního křídla je začleněn měšťanský dům z první výstavby Nového Města z doby po polovině 14. století, s původním zdívkem ve sklepech a obou nadzemních podlažích a s klenbami ve sklepech i přízemí. Přerušení sklepů východního křídla vysvětlila existence staršího objektu, zjištěného při archeologickém průzkumu. Výstavba lucemburské radnice

na něj navázala směrem jižním, jak je patrné ve zlomu linie průčelí východního křídla do Vodičkovy ulice. Tato část radnice snad s původním radním sálem je velmi pravidelná a významné je zejména, že výškově původně převyšovala severní část východního křídla. Krátce po vzniku východního křídla bylo od roku 1411 nově postaveno křídlo jižní s dolním mázhauzem, nejdříve jako jednotraktové a kratší než je nyní. Možná tedy uzavřít, že podstatná část radnice nejen vznikla, ale je také zachována z období lucemburského a severní část východního křídla a rovněž i rozvrh jeho jižní části mají základ již v době Karlově. Zatím provedený výzkum radnice znovu ukazuje, že velikost karlovského založení Nového Města nedokládá pouze jeho velkolepý městský půdorys, ale také významné tehdy postavené či založené veřejné budovy, k nimž patří rovněž Novoměstská radnice. Plánovaná obnova má vrátit této pozoruhodné národní kulturní památce její důstojnost i poslání.

Poznámky

¹ Významné objekty a areály v ČSR byly za národní kulturní památky prohlášeny vládním usnesením č. 251 ze dne 30. března 1962.

² Mencl, V., Novoměstská radnice v Praze. Průzkumová zpráva 1963.

³ Kibic, K., Novoměstská radnice v Praze, její stavební vývoj a problémy rehabilitace. Sborník Staletá Praha II., s. 198–224. Praha 1968.

⁴ ONV 2 převzal v březnu 1968 od Pražské informační služby věž a v říjnu 1968 od Městského soudu vlastní radnici do své operativní správy.

⁵ Stavebně historický průzkum Prahy. Novoměstská radnice. Vedoucí výzkumu D. Líbal, zodpovědný projektant J. Vajdiš, spolupracovníci O. Novosadová, V. Kropáčková, V. Procházková, H. Galíčková, Praha 1968.

⁶ Stavebně archeologický průzkum PSSPPOP z roku 1969, autoři Ch. Kotíková a H. Ječný.

⁷ Kašíčka, F., Novoměstská radnice v Praze a příprava její rehabilitace. Čas. Památková péče 1972, s. 73–81.

⁸ Návrh obnovy věže vypracovali J. Hyzler a Z. Fuka, prováděcím podnikem je Armabeton, n. p.

⁹ Nový projektový úkol zpracoval v roce 1976 P. Vodňanský se spolupracovníky, autorem upravené studie byl opět arch. F. Kašíčka.

- ¹⁰ 6. května 1434 vpadli staroměstští do Nového Města, dobyli radnici „... a nalezše práva a výsadu Města Nového, utratili z veliké nepřízně... také list založení císařem Karlem téhož Města Nového i jiné císařské a královské listy na svobody a práva i na řády téhož Nového Města pražského pobrali jsou a zřezali a majestátu císařského počet větší městských zsekali a zkazili, neb jsou svědčily na zvelebení Nového Města...“ Čelakovský, J., *Privilegia měst pražských*, Praha 1886, s. 79 n. Obsah majestátu Karla IV. je znám z jeho konfirmace císařem Žigmundem I. října 1436.
- ¹¹ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, Praha 1973.
- ¹² „... Rovněž si přejeme a příkazujeme, aby všichni i jednotlivci, kteří se za měsíc budou chtít nastěhovati do zmíněného města, až jim bude přiděleno stavební místo a díl půdy či část, ať začnou budovati a stavěti tak horlivě, aby po osmnácti měsících od doby tohoto přidělení mohli pohodlně bydleti a prodlévati ve zmíněných budovách. Trestuhodné nedbalce však postihujeme trestem podle rozhodnutí našeho soudu.“ Zakládací listina Karla IV. z 8. března 1348.
- ¹³ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 120.
- ¹⁴ Tamtéž, s. 190.
- ¹⁵ „... Anebo my vždy to jistě nové město k naší velebnosti větší i také ke cti a svobodě větší i zvuoli, svrchu psanému Velikému městu Pražskému ne k které škodě, záhubě a nelibosti míníme vysaditi; nebo my tyto všecky věci napřed s Boží pomocí, s jich raddú, vuolí a pomocí počíti a konati míníme. A bylo-li by, že by svrchu psanému našemu městu jakožto hlavnímu proto v tomto našem úmysle a uložení nyní neboli v časech budoucích co kolivěk k obtížení, ke škodě, neboli k záдавě, nelibosti nebo k nuznému utiskování buďto listy nebo majestáty našimi nebo našich budoucích Českých králův a knížat, vědomě nebo nevědomě, kdy a kterak kolivěk vyšlymi a danými mohlo vzniknutí, takové všecky listy jakž nyní též i potom, a jakož potom též i nyní tímto naším majestátem mocí naší královskou kazíme moříme i rušíme.“ Zakládací listina Karla IV. ze 3. dubna 1347.
- ¹⁶ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 175.
- ¹⁷ Tamtéž, s. 108.
- ¹⁸ Radová, M., *Architektura románská, skriptá ČVÚT*, Praha 1972, s. 69.
- ¹⁹ Kibic, K., *Staroměstská radnice v Praze. Staletá Praha V.* Praha 1971, s. 33–63.
- ²⁰ Hlubinka, R., *Středověké domy a opevnění Nového Města pražského*, Zprávy památkové péče VII., 1948, s. 76. Nově připouštějí starší původ dolní části věže podle kolize zazděného oblouku na západní straně věže a jižní stěny náměstního křídla D. Líbal a J. Vajdiš, *Stavebně historický průzkum Novoměstské radnice*, Praha 1968, s. 52 a Lorenc, V., *Nové Město pražské*, Praha 1973, s. 158.
- ²¹ Kibic, K., *Novoměstská radnice*, s. 211.
- ²² „Mají přikrýti krov věže rathauzské vnově udělané i všecky arkéře, i tu střšku dole na pavláčce a na místo to dílo dokonati dobře, slušně a poctivě jako sluší svými hřeby i svou skřidlicí, tu skřidlicí svými náklady lámající, kromě páni mají toliko tu skřidlicí přivézt. A za to jim mají páni dáti 71 kop grošů. A to dílo slíbili sú dokonati řádně a poctivě ústně pode ctí a pod vírou i rukú dáním. A když to dílo s boží pomocí dokonají, tehdy páni a obec mají dáti mistru Jakubovi sukna černého a pláště.“ AMP 2084 fol. 329.
- ²³ Hloubkový průzkum radnice řídí pracovníci Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody K. Kibic a Pražského střediska st. památkové péče a ochrany přírody J. J. Outrata, pracovní průzkumovou četou zajišťuje investor. Tomuto průzkumu předcházela dosud neuzavřený výzkum archeologický M. Šírové ve věži a sklepních prostorech, sledující případné starší osídlení na místě radnice před jejím vznikem (možnost existence staršího dvorce). Další archeologický výzkum řídí H. Ječný a M. Tryml.
- ²⁴ Zaměřený portál je uveřejněn ve studii K. Kibice, *Novoměstská radnice*, s. 207.
- ²⁵ Tamtéž, s. 214.
- ²⁶ Tamtéž, s. 215.